

ILGALAIKIO KULTŪRINIO PASIPRIEŠINIMO PROBLEMAS: MEKSIKOS ZAPATISTŲ ATVEJIS

IGNAS KALPOKAS

Nors nuo pat 1994-ųjų zapatizmo judėjimui publikacijose tiek ispanų, tiek anglų kalba skirta daug dėmesio, reali raida parodė, kad daugeliu atvejų tyrinėtojų prognozės buvo pernelyg optimistinės. Nepaisant pradinio populiarumo bei inovatyvumo, po 2006-ųjų pastebimas akivaizdus aktyvumo sumažėjimas ir paramos judėjimui nykimas, kartu – galimybės pasiekti realių pokyčių mažėjimas. Šiame straipsnyje norima, analizuojant zapatistų silpnėjimo priežastis, išsiaiškinti iššūkius, ilguoju laikotarpiu kylančius ne karinėmis priemonėmis radikalių politinių pokyčių siekiantiems judėjimams. Daugiausia dėmesio skiriama pasaulėžiūros nestruktūruotumui, negebėjimui pakankamai greitai sukurti „sėkmės istorijos“ savo bendruomenėse bei virtualios komunikacijos ir mobilizacijos problemoms. Kadangi iki šiol Lietuvoje apie zapatizmą rašyta nedaug, kartu pateikiama būtiniausia informacija apie judėjimo veiklą ir kontekstą.

Ignas Kalpokas – Vytauto Didžiojo universiteto Politikos mokslų ir diplomatijos fakulteto socialinės ir politinės kritikos magistrantas (el. paštas: ignas_kalpokas@fc.vdu.lt).

© Ignas Kalpokas, 2011

Straipsnis įteiktas redakcijai 2011 m. kovo 12 d.

Straipsnis pasirašytas spaudai 2011 m. gegužės 18 d.

Ivadas

Ejército Zapatista de Liberación Nacional (EZLN, Nacionalinė Zapatos išlaisvinimo armija) yra Meksikos Chiapaso valstijoje išsikūręs judėjimas, labiausiai žinomas dėl savo inovatyvių kovos (ar, greičiau, pasipriešinimo) metodų. Nors literatūroje zapatistai neretai iki šiol vadinami „partizanais“ ar „revoliucionieriais“, tai nėra teisinga. Tradicinės ginkluotos partizanų kovos buvo greitai atsisakyta (nors nebūtinai visiškai savanoriškai), ir zapatistai vieni pirmųjų ėmė kurti virtualius palaikymo tinklus bei autonomiškas bendruomenes. Žodis „judėjimas“ šiuo atveju yra pakankamai neutralus, kad apimtų ginkluotos kovos ištakas ir nesmurtinę dabartį, kartu jis nenurodo aiškios organizacinės struktūros ir tvirtai apibrėžtos ideologijos – to, ką zapatistai atmeta. Tad zapatizmas yra judėjimas neapibrėžto ateities tikslo link. Nuo 1994-ųjų zapatistai formaliai kariauja su Meksikos vyriausybe, nors šis karas, išskyrus pradinį etapą, kaip minėta, nėra smurtinis. Judėjimo nariai yra daugiausia vietos valstiečiai (isp. *campesinos*), paprastai – senųjų gyventojų majų palikuonys, tačiau esama palaikymo ir didesniuose šalies miestuose bei užsienyje. Judėjimo pavadinimas kilęs iš Emiliano Zapatos, vieno iš Meksikos revoliucijos vadų, su kurio kovos tikslais (visų pirma – žemės reforma bei senųjų gyventojų teisių gynimu) solidarizuojamasi, pavardės.

Pažymėtina, kad zapatistai toli gražu nėra išskirtinis ar vienetinis reiškinyš regiono kontekste. Šiuo atveju kalbėti reikėtų ne tik apie kairiųjų (marksistinės ir maoistinės pakraipos) partizanų veiklos tradiciją, visų pirma Šaltojo karo metais (kurios šiandieninę krizę iliustruoja, tarkime, *Sendero Luminoso*, kaip realios grėsmės, eliminavimas Peru ar Kolumbijos FARC gravitacija iš ideologinės partizanų organizacijos narkotikų verslo link), bet visų pirma apie apie kultūrinio ir socialinio pasipriešinimo organizacijas, veikiančias politinėje arenoje. Čia paminėtini Evo Moraleso vadovaujamas *Movimiento al Socialismo* (Judėjimas į socializmą) Bolivijoje, veikiantis tiek kaip valstiečių ir senųjų gyventojų judėjimų skėtinė organizacija, tiek

kaip dominuojanti politinė jėga, ar *Movimento sim Terra* (Bežemių judėjimas) Brazilijoje, atvedęs į valdžią kadenciją baigusį prezidentą Luizą Ignácio Lulą da Silvą. Tiesa, čia reikia ir tam tikro atidumo, nes ne visus šiuos judėjimus galima pagrįstai klasifikuoti vien pagal oficialųjį diskursą (turbūt geriausias pavyzdys situacijos, kai deklaruojama misija nesiekia giliau retorikos ir simbolikos lygmens, yra Hugo Chávezas ir jo sąjungininkai Venesueloje).

Dėl savo veiklos įvairovės bei inovatyvumo zapatistai tapo plačiai žinoma organizacija ir nusipelnė išskirtinio tyrėjų dėmesio. Todėl straipsnio tikslas – pasinaudojant zapatistais, kaip gerai žinomu atveju, išsiaiškinti problemas, kylančias siekiant išlaikyti ilgalaikį kultūrinį pasipriešinimą perėjus į pozicinės kovos stadiją. Siekiama parodyti, jog zapatistų silpnėjimo priežastys buvo užkoduotos pačiose judėjimo ištakose ir pažiūrų sistemoje (kurią nebūtų teisinga vadinti ideologija) ir išryškėjo nepavykus pasiekti bent sąlyginai greitos sėkmės, tad dabartinėje, pato situacijoje, judėjimo sėkmė tapo abejotina. Kadangi zapatizmas savo klestėjimo laikotarpiu laikytas modeliu ir savotišku raktažodžiu tarp egzistuojančiai sistemai nepritariančių judėjimų visame pasaulyje, tokia analizė gali būti naudinga tiriant gana platų judėjimų spektrą. Kartu, kadangi zapatizmas Lietuvoje analizuotas labai menkai, skiriama dėmesio ir judėjimo pažiūroms bei veiklai apžvelgti.

1. Intelektualinis kontekstas ir judėjimo susiformavimas

Zapatistai aiškiai išreiškia lokalumo ir globalumo priešpriešą. Viena vertus, toks mąstymas turi gana brandžią tradiciją Lotynų Amerikoje, kita vertus, aiškiai pastebima nauja aktualizacija, tiek pačių zapatistų, tiek kitų regiono judėjimų, veikiančių neperžengiant politinės sistemos ribų ar ją atmetančių, kurie (nuoširdžiai ar deklaratyviai) skelbiasi esą atsvara neoliberaliai globalizacijai ir „svetimųjų“ įtakai.

Įdomu, kad išorinė įtaka Lotynų Amerikoje arba nekritiškai priimama, arba besąlygiškai atmetama; atitinkamai ir tapatumo formavimas

paprastai paremtas dichotomija tarp kosmopolitiškumo ir nacionalizmo, kuri pristatoma kaip neišvengiama, nors tai nebūtinai teisinga bei pagrįsta¹. Pirmiausia buvo bandoma ieškoti atsvarų JAV kultūriniam dominavimui, tačiau jau pačios paieškos suponavo Lotynų Amerikos kultūrinio nevisavertiškumo pajautą², kitaip tariant, antiamerikietišku- mą galima laikyti tiek kultūriniu, tiek politiniu fenomenu³. XX am- žiaus pradžioje Meksikoje, bet ypač – Argentinoje nuo septintojo dešimtmečio, filosofija pabrėžia poreikį mesti iššūkį vakarietiškam mąstymo būdai ir jo universalizmui, būta tik nesutarimo, ar reikėtų vakarietiškas idėjas adaptuoti, ar kurti ką nors iš esmės nauja kaip minties išlaisvinimą iš priklausomybės nuo (primestų ar savarankiškai pasirinktų) mąstymo formų, matomų kaip svetimos ir neleidžiančios Lotynų Amerikos gyventojams suvokti save savo pačių kategorijomis. Naujasis mąstymas tuomet turėtų būti paremtas senųjų gyventojų kul- tūra ir paveldu, jų religiniais tikėjimais bei krikščionyste (nors savotiš- kai „amerikanizuota“, iš dalies sinkretiška) bei specifinėmis regiono politinėmis ir istorinėmis tradicijomis. Centru turėtų tapti paprastas „autentiškas“ Lotynų Amerikos žmogus ir jo mąstymas⁴. Toks požiūris pats pretenduoja į tam tikrą regioninį universalizmą, teigdamas Loty- nų Amerikos kultūros vienybę, juo norima matyti Lotynų Amerikos kultūrą ir tradiciją kaip vientisą, homogenišką darinį – toks požiūris neabejotinai klaidingas⁵, t. y. Lotynų Amerikos lokalumą galima ap- mąstyti tik kaip mažesnių lokalumų sankaupą.

Esama ir dar vienos globalumo ir lokalumo skirties rūšies, šiuo atveju – kritikuojančios globalizaciją ir tarptautinių organizacijų įta-

¹ Miller N., *In The Shadow of the State*, London and New York: Verso, 1999, p. 208.

² *Ibid.*, p. 15.

³ McPherson A., „Anti-Americanism in Latin America and the Caribbean „False Popu- lism“ or Coming Full Circle?“, Krastev I., McPherson A. (eds.), *The Anti-American Century*, Budapest and New York: Central European University Press, 2007, p. 49.

⁴ Schutte O., *Identity and Social Liberation in Latin American Thought*, Albany: State University of New York Press, 1993, p. 93.

⁵ Palti E. J., „Beyond Revisionism: The Bicentennial of Independence the Early Repu- blican Experience and Intellectual History in Latin America“, *Journal of the History of Ideas* 70 (4), 2009, p. 603–604.

ką. Vertindami šios rūšies skirtį, kai kurie tyrėjai vartoja „globalaus apartheido“ terminą, kuriuo įvardijama situacija, kai normos, nustatomos Šiaurėje, tiesiogiai perkeliamos kitoms šalims⁶. Taip atsiranda tarptautinės sąveikos modelių, susikūrusių Europoje ir Šiaurės Amerikoje, atitinkančių jų vertybes ir pasaulėžiūrą, tačiau nepaisančių vietinės specifikos ir traktuojančių vietinę pasaulėvoką kaip žemesnę. Tad ir modernizacija bei rinkos dominavimo įteisinimas Lotynų Amerikoje (ir ne tik) seka „skolintais“ modeliais ir modernybės įvaizdžiais⁷. Atsiranda akivaizdūs „atotrūkiai tarp demokratinės valstybės, iš principo galinčios lemti savo ateitį, idėjos ir globalinių institucijų, tarptautinės teisės ir karinių sąjungų, formuojančių ir varžančių pavienių valstybių glimybės rinktis“⁸. Vašingtono konsensusas (angl. *Washington Consensus*), numatantis standartinį neoliberalių reformų paketą kaip esą universaliai tinkantį ir susiejantį šias reformas su finansinės paramos (visų pirma Tarptautinio valiutos fondo) teikimu, gali būti puikus pavyzdys.

Į atsaką globalizacijai, savo ruožtu, galima žiūrėti kaip į treją strategiją: globalizacijos, kaip fakto, atmetimą, globalizaciją skatinančių jėgų atmetimą ir naujų tapatybių, kaip atsako, iškėlimą⁹. Tai tampa ypač aktualu, kai lokali tapatybės mobilizuojamos grėsmės akivaizdoje ir pereinama prie akivaizdaus pasaulėvokų konflikto¹⁰. Zapatistai šiuo atveju neabejotinai priklauso trečiajai kategorijai dėl savo vietinės pasaulėvokos akcentavimo, alternatyvių visuomeninio dalyvavimo formų paieškos, bandymo formuoti naujas tapatybes (kurios dažnai veikia perkurdamos globalios įtakos elementus ir juos neutralizuodamos), bet kokio homogeniškumo ir interesų universa-

⁶ Thomas D. C., *The Theory and Practice of Third World Solidarity*, Westport: Greenwood Publishing, 2001, p. 184.

⁷ Arce A., „Creating or Regulating Development“, Arce A., Long N. (eds.), *Anthropology, Development and Modernities*, London and New York: Routledge, 2000, p. 43.

⁸ Held D., *Demokratijos modeliai*, Vilnius: Eugrimas, 2002, p. 387.

⁹ Touraine A., *Beyond Neoliberalism*, Cambridge: Polity Press, 2001, p. 4–5.

¹⁰ Ball A. R., Peters B. G., *Modern Politics and Government*, Houndmills and New York: Palgrave Macmillan, 2005, p. 106.

lumo atmetimo. Politiškai ypač aktualus šis klausimas tapo dominuojančias pozicijas regione užėmus naujai kairiųjų lyderių kartai, siekiančiai mesti iššūkį šiandienos pasaulio vienpoliškumui ir stiprinti regioninę integraciją, tarkime, kuriant ALBA (isp. *Alianza Bolivariana para los Pueblos de Nuestra América*, Bolivarinis mūsų Amerikos valstybių aljansas) bei UNASUR (isp. *Unión de Naciones Suramericanas*, Pietų Amerikos valstybių sąjunga) kaip regionines struktūras, kuriose nedalyvauja JAV.

Pačią Chiapaso valstiečių judėjimo pradžią galima skaičiuoti nuo septintojo dešimtmečio, kai į valstijos politiką aktyviau įsitraukė Bažnyčia, iš dalies laikydama išsilaisvinimo teologijos tradicijas. Jos programos, nukreiptos į vargingiausius gyventojus, sukūrė lygiagrečią rūpybos struktūrą ir atliko pirminę mobilizaciją. Pirmieji EZLN lyderiai, tuomet ortodoksiniai marksistai, į Lacandóno džiungles persikėlė 1983-iaisiais, t. y. 11 metų iki sukilimo pradžios. Per tą laiką klasių kovos koncepciją daugiausia pakeitė vietinių gyventojų pažiūros ir tradicijos¹¹.

Zapatistai išgarsėjo pradėję sukilimą prieš Meksikos vyriausybę 1994-ųjų sausio 1-ąją, t. y. dieną, kai įsigaliojo Šiaurės Amerikos laisvosios prekybos sutartis (angl. *North American Free Trade Agreement*, NAFTA). Keli tūkstančiai ne itin gerai ginkluotų sukilėlių užėmė keletą miestų Chiapaso valstijoje, tačiau labai greitai buvo įveikti Meksikos armijos ir turėjo pasitraukti¹². Pradžioje Meksikos vyriausybė apskritai neigė esant vietinių sukilėlių, problemą suversdama neva per sieną iš Gvatemalos ir kitų Centrinės Amerikos šalių atkeliavusioms grupuotėms, ir tik po kurio laiko buvo priversta pripažinti naują situaciją¹³. Būtent pripažinimas, dėmesio atkreipimas laikytinas šio pirmojo etapo sėkme, nepaisant palyginti gausių au-

¹¹ Bob C., *The Marketing of Rebellion*, Cambridge and New York: Cambridge University Press, 2005, p. 123–124.

¹² Atkins S. E., *Encyclopedia of Modern Worldwide Extremists and Extremist Groups*, Westpoer (CT): Greenwood Publishing Group, 2004, p. 346.

¹³ Ronfeldt D. et al., *The Zapatista Social Netwar in Mexico*, Santa Monica (CA) and Washington, D.C.: RAND, 1998, p. 2.

ku¹⁴. Galiausiai buvo pasirašyti vadinamieji San Andrés susitarimai tarp zapatistų ir Meksikos vyriausybės, kuriais numatyta išplėsti senųjų vietos gyventojų savivaldą – leisti jiems rinkti pareigūnus, vadovausiančius pagal vietos bendruomenių tradicines normas, suteikti tokioms bendruomenėms plačią autonomiją; valstybė išpareigojo gerbti vietinius papročius bei pasaulėvokas, plėsti vietos moterų galimybes dalyvauti visuomeniniame gyvenime ir kt. (tiesa, šie pažadai taip ir nebuvo iki galo įgyvendinti)¹⁵. Nuo tada aktyvesnių karinių veiksmų faktiškai nebuvo ir zapatistai daugiausia pastangų investuoja į autonomiškų bendruomenių kūrimą bei informacinių kampanijų organizavimą, tuo vykdydami Che Guevaros (kurį laiko vienu iš savo įkvėpėjų) priesaką, jog „Ne visada reikia laukti, kol atsiras visos tinkamos sąlygos revoliucijai; ir nedidelis revoliucionierių branduolys gali susikurti subjektyvias sąlygas, pagrįstas egzistuojančiomis objektyviomis sąlygomis¹⁶“. Būtent savo, kaip alternatyvos globalizacijai ir neoliberalizmui kėlėjų ir įgyvendintojų, vaidmeniu, propagandine veikla bei sėkmingu interneto išnaudojimu zapatistai tapo žinomi visame pasaulyje.

Šiuo metu judėjimas yra gana pasyvus ir visų pirma atrodo suinteresuotas išlaikyti *status quo*. Nors galima kalbėti ir apie išorines to priežastis, visų pirma – tiek centrinės valdžios, tiek tarptautinės bendruomenės dėmesio nukrypimą į narkotikų kartelius, vis dėlto labai svarbios yra ir vidinės priežastys. Menka judėjimo institucionalizacija lėmė vidinius nesutarimus, gerokai išretinusius sekėjų gretas; nesugebėjimas pademonstruoti aiškių rezultatų ir laiku neišnaudotas mobilizacinis potencialas lėmė, kad judėjimas galiausiai išsikvėpė, neteko ir savo komunikacinio pranašumo: kas kadaise buvo įdomu ir neįprasta, dabar tapo rutina, o siunčiamai žiniai darėsi vis sunkiau

¹⁴ „Segunda Declaración de la Selva Lacandona“, *Palabra zapatista*, <http://palabra.ezln.org.mx/comunicados/1994/1994_06_10_d.htm>, 2011 01 08.

¹⁵ Hernández-Díaz J., „Los reclamos de autonomía municipal y demandas indígenas en México“, *Latin American Research Review*, Special Issue, 2010, p. 143.

¹⁶ Che Guevara E., *Partizanų karas*, Kaunas: Kitos knygos, 2007, p. 13.

išlaikyti patrauklumą; be to, ir patys virtualūs tinklai pasirodė esą ne tokie stiprūs ir efektyvūs, kaip manyta.

2. *Judėjimo pasaulėvaizdis*

Ypač sunku tiksliai nusakyti zapatistų judėjimo pasaulėvaizdį (tai šiuo atveju netgi tinkamesnis terminas nei „ideologija“, kuri nurodytų aiškia ir sistemišką pažiūrų visumą). Viena vertus, taip yra todėl, kad jis laikytinas gana eklektišku kairiujų pažiūrų ir majų pasaulėjautos bei konkrečių aplinkybių padiktuotų poreikių mišiniu. Patys zapatistai yra ne kartą pabrėžę, kad nemėgsta būti spraudžiami į ideologinius rėmus ir neketina užsidaryti vienoje mąstymo kryptyje, pasak jų pačių, „mūsų kova nebuvo perimta iš knygų ar nusižiūrėta iš filmų – tai autentiška mūsų ir mūsų protėvių gyvenimo patirtis“¹⁷. Kita vertus, zapatistai sąmoningai vengia laikyti savo vertybes galutinėmis ir pačiomis svarbiausiomis ir visuomet stengiasi tai pabrėžti. Būtent šis galutinio žinojimo, bet kokio homogenizuojančio diskurso atmetimas (ir iš to kylantis radikalių demokratijos pabrėžimas) kartu su pasipriešinimu neoliberaliai globalizacijai akcentuojant vietines pasaulėvokas bei praktikas laikytini svarbiausiais judėjimą pasaulėžiūros lygmeniu apibrėžiančiais elementais. Anot vieno judėjimo vadų (ir žinomiausio viešo atstovo) *subcomandante* Marcoso, „Mes netikime, kad tikslas pateisina priemones. Mes tikime, kad priemonės yra tikslas“¹⁸. Toks požiūris gerai atskleidžia, kodėl zapatistams labai tinkamas būtent „judėjimo“ apibūdinimas.

Patys zapatistai, skelbdami kovos pradžią, save apibūdino taip: „Mes esame 500 metų kovos rezultatas: pirmiausia prieš vergiją, paskui prieš Ispaniją, tada prieš Šiaurės Amerikos imperialistus, tada

¹⁷ A Zapatista Response to The EZLN Is NOT Anarchist, *The Green Anarchist*, <http://greenanarchy.info/etc/ezln_response.htm>, 2010 11 15.

¹⁸ Subcomandante Marcos, „The Hourglass of the Zapatistas“, Mertes T. (ed.), *A Movement of Movements: Is Another World Really Possible?*, London and New York: Verso, 2004 a, p. 11.

už savo Konstituciją ir prieš tuos, kurie netesėjo reformų pažadų. Jiems nesvarbu, kad mes neturime visiškai nieko, neturime stogo virš galvos, darbo, žemės, mokslo; negalime laisvai ir demokratiškai išrinkti savo atstovų, nėra nepriklausomybės nuo užsieniečių, nėra teisybės mums ir mūsų vaikams. Bet šiandien sakome: jau gana (*Ya basta!*)!¹⁹ Taigi judėjimas save tvirtai pozicionuoja bendroje žemyno emancipacijos tradicijoje. Pirmieji zapatistų siekiai buvo konkretūs ir aiškūs: kova už žemės nuosavybę, prieš Konstitucijos pataisas, palengvinančias žemės privatizavimą, taip pat prieš NAFTA susitarimus, panaikinančius paramą kukurūzų, kavos bei kitų žemės ūkio produktų augintojams ir atveriančius rinką pigesnei produkcijai iš JAV, nes tai reiškė iš esmės nepakeliamą smūgį tiek Chiapaso, tiek kitų Meksikos regionų valstiečiams²⁰. Kartu ši kova tęsė ir būdingą Lotynų Amerikos tradiciją: „[pradiniu] laikotarpiu kovos šūkis yra agrarinė reforma. Iš pradžių šio tikslo mastai ir ribos gali būti arba nebūti aiškiai apibrėžti; jie paprasčiausiai gali atspindėti seną valstiečio norą turėti žemę, kurią jis ar ji dirba ar trokšta dirbti.²¹“ Nenuostabu, kad savo pasipriešinimą zapatistai visų pirma kildina iš Simóno Bolívaro ir Che Guevarros²² (pirmąjį galima laikyti gana universaliu Lotynų Amerikos nacionalizmo simboliu, o antrasis, viena vertus, yra bet kurios kairiosios žemyno revoliucijos veidas, kita vertus, ir jo mintys tiesiogiai veikia paties judėjimo veiklą).

Tarptautiniame kontekste zapatistai geriausiai žinomi kaip anti-globalizmo ir antineoliberalizmo judėjimo dalis. Kartu ši kova labai aiškiai siejama su vienu svarbiausių judėjimo akcentų – radikalizuotu

¹⁹ „First Declaration from the Lacandon Jungle“, *The Struggle Site*, <<http://www.struggle.ws/mexico/ezln/ezlnwa.html>>, 2010 11 14.

²⁰ Johnston J., „Pedagogical Guerrillas, Armed Democrats, and Revolutionary Counterpublics: Examining Paradox in the Zapatista Uprising in Chiapas Mexico“, *Theory and Society* 29, 2000, p. 473.

²¹ Che Guevara, p. 49.

²² „Zapatistas: What We Intend to Do Now (Parts 3 & 4 of the 6th Declaration of the Selva Lacandona)“, *International Viewpoint*, <<http://www.internationalviewpoint.org/spip.php?article838>>, 2010 11 15.

tiesioginės demokratijos siekiu ir bet kokių dominuojančių diskursų, iš anksto numatyto pasaulio modelio atmetimu – patys žmonės turi pasirinkti, kaip gyventi, o jų interesai neišvengiamai labai skirtingi. Šiuo atveju svarbiausia yra autentiškumas kaip priešybė globalaus neoliberalizmo peršamam vienodumui²³. Neoliberalizmas, teigiama, visiškai nekreipia dėmesio į vietos kultūrinės bei istorinės šaknis, tai efemeriško simuliakrinio pasaulio – „burbulų“ įvaizdžių akcijų rinkoms ir investuotojams – kūrimas; tai į žmones ir bendruomenes neatsižvelgianti, vien globalaus verslo interesais besivadovaujanti ideologija²⁴. Jis panašus į traukinį, kuriuo galbūt ir galima greitai atvykti į tikslą, tačiau negalima paveikti važiavimo krypties, važiuojama ne ten, kur norima važiuoti²⁵. Neoliberalizmas į visuomenės grupes žvelgia tik kaip į ekonominius elementus²⁶, neoliberali globalizacija sunaikina vietines kalbas, kultūras ir politines klases²⁷, tad dominuoja grynai technokratiškas valdymas, koncentracija vien į ekonominius rodiklius ir tarptautinį įvaizdį²⁸, galiausiai nebesuprantama, ką reiškia „tvarka“ ir „harmonija“²⁹. Kitaip tariant, panašu, kad „neoliberalizmas“ yra vienijantis simbolis, atveriantis platesnį problemų spektrą. Šios problemos apima autonomijos, plačios demokratijos siekį ir, kas ypač svarbu, kultūrinės teisės, kovą už senųjų gyventojų, kaip lygiaverčių subjektų, turinčių savitą pasaulėvoką, pripažinimą, įtraukimą į politikos formavimą ir aktyvų dalyvavimą visuomeniniai-

²³ Lindholm C., Zúquete J. P., *The Struggle for the World: Liberation movements for the 21st Century*, Stanford (CA): Stanford University Press, 2010, p. 16.

²⁴ Subcomandante Marcos, *Conversations with Durito*, New York: Autonomedia, 2005, p. 108–110.

²⁵ Subcomandante Marcos, „Durito y una de trenes y peatones“, *Revista Rebeldía*, <<http://revistarebeldia.org/revistas/numero03/01editorial%2003.pdf>>, 2011 01 26.

²⁶ Subcomandante Marcos, *Chiapas: del dolor a la esperanza*, Madrid: Los Libros de la Catarata, 1995, p. 139.

²⁷ Subcomandante Marcos, *Los del color de la tierra*, Tafalla: Editorial Txalaparta, 2001, p. 10.

²⁸ *Ibid.*, p. 33.

²⁹ Zamora B., „La nueva justicia y la palabra del EZLN“, *Énlace zapatista*, <<http://enlacezapatista.ezln.org.mx/2010/03/02/la-nueva-justicia-y-la-palabra-del-ezln/>>, 2011 01 26.

me gyvenime³⁰. Kartu iškeliamas valdančiųjų nesavanaudiškumo ir paklusnumo bendruomenei idealas (tai gerai atspindi šūkis *Para todos todo, nada para nosotros* – visiems viskas, mums nieko³¹).

Nenuostabu, kad ir pati zapatistų siūloma alternatyva nekeliama kaip vienintelė, jie nesistengia pateikti save kaip turinčius tiesos monopolį³² – „Pasaulis, kurio norime, yra toks, kuriame telpa daug pasaulių³³“ (isp. *El mundo que queremos es uno donde quepan muchos mundos*). Anot zapatistų, visi judėjimai iki šiol, tiek revoliuciniai, tiek reformistiniai, siekė tik elito kaitos, o ne politikos formavimo būdų kaitos manant, kad žmonių interesai sutampa su judėjimų interesais – tokiam požiūriui taip pat siekiama būti atsvara. Taigi karinė pergalė toli gražu nėra išeitis. Kaip teigia *subcomandante* Marcosas, „Blogiausia, kas galėtų nutikti, <...> būtų užimti valdžią ir įsitvirtinti joje kaip revoliucinei armijai. Mums tai būtų klaida. Kas būtų buvusi sėkmė politinėms-karinėms septintojo arba aštuntojo dešimtmečio organizacijoms, <...> būtų fiasko mums³⁴“, nes „kareivis yra absurdiška asmenybė, turinti pasikliauti ginklais, kad įtikintų kitus³⁵“.

Zapatistų tapatumo atramomis tampa geografiija, istorija, artimiausia aplinka. Savo karo deklaracijoje jie skelbia: „Mus sieja mūsų žemė, davusi mums gyvybę ir įkvėpusi kovai³⁶“, taip pabrėždami lokalumą, bendras kasdienybės patirtis ir atpažįstamą pasaulėvoką; kartu akcentuojama bendra skriauda: „Mes buvome nutildyti. Mes buvome beveidžiai. Mes buvome bevardžiai. Mes neturėjome

³⁰ „Quinta Declaración de la Selva Lacandona“, *Centro de documentación sobre zapatismo*, <<http://www.cedoz.org/site/content.php?doc=564&cat=10>>, 2011 01 14.

³¹ „Tercera Declaración de la Selva Lacandona“, *Centro de documentación sobre zapatismo*, <<http://www.cedoz.org/site/content.php?doc=562&cat=10>>, 2011 01 12.

³² Collier G. A., Quaratiello E. L., *Basta! Land and the Zapatista Rebellion in Chiapas*, Oakland (CA): Food First Books, 2005, p. 187.

³³ „Cuarta Declaración de la Selva Lacandona“, *Centro de documentación sobre zapatismo*, <<http://www.cedoz.org/site/content.php?doc=563&cat=10>>, 2011 01 14.

³⁴ *Subcomandante Marcos*, 2004 a, p. 4.

³⁵ *Ibid.*, p. 4.

³⁶ Castells M., *Tapatumo galia*, Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2004, p. 92.

ateities. Mes neegzistavome.³⁷ Taigi tikslas kuriamas nesiskaidant į siauras etnines-kalbines bendruomenes (dažna kitų judėjimų klaidą). Vis dėlto šis tapatumas nėra ir visa apimantis. Užuoat skelbusis daugumos (t. y. visų Meksikos vargingųjų ir engiamųjų) atstove, EZLN skelbiasi kalbanti už mažumą (konkretų regioną, konkrečias bendruomenes, konkrečius žmones). Anot *subcomandante* Marcos, „Kiekvienas avangardas įsivaizduoja esąs daugumos atstovas. Mes nemanome, kad tai yra klaidinga kalbant apie mus, tačiau geriausiai atveju tai labiau vilties projektavimas į realybę, o blogiausiai – tiesioginė [valios] uzurpacija³⁸. Kita vertus, kalbėjimas apie labai konkrečius dalykus gali tapti reikšmingas daug platesniu mastu: kadangi „mūsų žodžiai pasiekė ausis gerokai didesnio skaičiaus žmonių nei tie, kuriems atstovaujame³⁹, o „mūsų juodų kaukių, mūsų ginkluoto balso, mūsų neištariamo vardo, už mūsų, kuriuos matote, už mūsų mes esame jūs⁴⁰, tai gali tapti katalizatoriumi kitoms grupėms organizuotis ir imti spręsti savo problemas.

Būtent siekimas būti katalizatoriumi, įkvėpimo šaltiniu ir solidarumo reiškimas (kaip ir anksčiau pateiktame solidarizavimosi su pačiomis įvairiausiomis iššūkius patiriančiomis grupėmis pavyzdyje), o ne siekis perimti emancipacinį judėjimą ir išsprendžia tai, kas iš pirmo žvilgsnio atrodo kaip paradoksas: lokalų veikimą globaliame kontekste. Buvimas tarptautinėje arenoje kartu ir padeda judėjimui plėsti palaikymo tinklą, kuris ypač svarbus tiek politinė, tiek materialine prasme, ir skleisti organizacijos žinią, taip stiprinant jos poziciją formuojant politinę darbotvarkę, ir leidžia įtvirtinti save kaip reikšmingą bendrų tikslų bei interesų tinklo elementą (tiesa, ne be tam tikrų apribojimų, kurie bus aptarti vėliau). Tad nenuostabu, kad

³⁷ Subcomandante Marcos, „Opening Remarks at the First Intercontinentas *Encuentro* for Humanity and Against Neoliberalism“, de León J. P. (ed.), *Our Word is Our Weapon: Selected Writings of Subcomandante Insurgente Marcos*, New York: Seven Stories Press, 2002, p. 101.

³⁸ Subcomandante Marcos, 2004 a, p. 6.

³⁹ *Ibid.*, p. 6.

⁴⁰ Subcomandante Marcos, 2002, p. 103.

pradedama skelbti, jog „prieš tarptautinį siaubą, keliamą neoliberalizmo, mes keliamo tarptautinę viltį“⁴¹, nepaisančią sienų, rasių, kalbų, lyčių, vadinasi, siekiant tikslų, kurie visų pirma yra lokaliniai, žengiama į globalų lygį. Pagrindiniai zapatistų tikslai ir teiginiai yra reiškiami labai talpia, su jais gali solidarizuotis pačios įvairiausios grupės, pripildydamos juos savų prasmėmis⁴² – būtent taip įmanomas skirtingų interesų turinčių grupių bendradarbiavimas. Zapatistai tokiu atveju skelbiasi kalbą už visus, siekiančius humaniškumo, laisvės ir demokratijos. Solidarizuojamasi su benamiais, homoseksualais, palestiniečiais, žaliaisiais, feministėmis, pacifistais ir visais, esančiais nepalankioje pozicijoje ir / arba kovojančiais už savo pripažinimą, su visais, neturinčiais darbo, išsilavinimo, sveikatos apsaugos, maisto, ateities ir pan.⁴³, tad, anot išpopuliarėjusio šūkio, galima „būti zapatistu, kad ir kur būtum“⁴⁴.

Vis dėlto, nepaisant ilgai vyravusių optimistinių prognozių, galima nesunkiai pastebėti, kad per pastarąjį dešimtmetį judėjimas gerokai išsikvėpė. Atskaitos tašku galima laikyti 2001-uosius – ko gero, didžiausios judėjimo mobilizacijos momentą, kai zapatistų vadovams buvo leista rengti žygį į sostinę ir net kalbėti parlamente – reikalauti išplėsti senųjų gyventojų teises; būtent nesugebėjimas išnaudoti šią galimybę laikytinas pabaigos pradžia⁴⁵. Zapatistai nesugebėjo pateikti aiškesnio reformos projekto ir rėmėsi tik anksčiau pasirašytais San Andrés susitarimais, o tai buvo viena priežasčių, kodėl judėjimas, galėjęs sukurti spaudimą esminėms permainoms, netapo iš tiesų nacionalinio masto. Kartu tai leido parlamente priimti įstatymų ir Kons-

⁴¹ Harvey D., „Globalization in Question“, Schmidt J. D., Hersh J. (eds.), *Globalization and Social Change*, London and New York: Routledge, 2000, p. 35.

⁴² Khasnabish A., „A Tear in the Fabric of the Present“, *Journal of the Study of Radicalism* 2 (2), 2009, p. 33.

⁴³ „First Declaration of La Realidad for Humanity and against Neoliberalism“, <http://flag.blackened.net/revolt/mexico/ezln/ccri_1st_dec_real.html>, 2010 11 29.

⁴⁴ „What is it that is different about the Zapatistas?“, <http://flag.blackened.net/revolt/mexico/comment/andrew_diff_feb01.html>, 2010 11 14.

⁴⁵ Olvera A. J., „Political Parties, Democratic Institutions, and Civil Society in Mexico“, *Latin American Research Review*, Special Issue, 2010, p. 98.

titucijos pataisas, kurios, nors formaliai ir atsižvelgė į ankstesnius susitarimus, iš tiesų tebuvo visiškai nereikšmingos. Šią klaidą buvo bandoma taisyti 2006-aisiais inicijuojant „Kitą kampaniją“ (isp. *La Otra Campaña*), kurios metu zapatistų lyderiai keliavo per šalį susitikdami su įvairių, daugiausia radikalių bei marginalizuotų, organizacijų atstovais siekdami užmegzti bendradarbiavimo tinklus ir taip pagaliau kurti kažką panašaus į nacionalinio masto judėjimą. Deja, šie ryšiai akivaizdžiai nebuvo pakankamai tvirti, nes netapo didesnio masto veiksmų pradžia ir realaus spaudimo siekiant esminių pokyčių pagrindu, daugiausia dėl to, kad zapatistai patys atsisakė būti vienišiais ir vadovaujančiais jėga⁴⁶. Juo labiau tai neapsaugojo nuo dalies giminingų judėjimų bei įtakingų senųjų gyventojų veikėjų kooptacijos – jiems buvo suteiktos vietos biurokratijos struktūrose, teikiamos subsidijos ir sudaroma kultūrinio įtrauktumo iliuzija⁴⁷. Galima ginčytis, kad bendro fronto kūrimas, reikalaujantis daugiau ar mažiau homogeniškos programos, primesti konkrečias mąstymo formas bei organizacinę struktūrą (o su ja ir hierarchiją), prieštarautų kertiniams zapatizmo principams. Tačiau kartu toks argumentas reikštų pripažinimą, kad zapatistų pažiūrų pasekmės yra iš esmės paradoksalios: jos tinkamos momentinei mobilizacijai ir sparčiam pokyčių bandymui, tačiau jam nepavykus ir perėjus į pozicinę kovą kovą, nuostata tampa pati save silpninanti. Maža to – tarptautinė zapatistų įtaka taip pat pasirodė verta persvarstymo. Viena vertus, jie neabejotinai išlieka atpažinimo ženklas, nurodantis tam tikrą saviidentifikaciją, veiklos metodus ir pan., tačiau tuo pat metu kyla klausimas, kiek yra tikrojo sąryšio tarp zapatistų, kaip judėjimo, veiklos ir kitose šalyse veikiančių organizacijų, besinaudojančių jų vardu⁴⁸. Galima manyti, kad zapatistų siunčiama žinia vis labiau nusiplauna ir virsta madingu

⁴⁶ *Ibid.*, p. 99–100.

⁴⁷ Stahler-Sholk R., „Resisting Neoliberal Homogenization: The Zapatista Autonomy Movement“, *Latin American Perspectives* 34, 2007, p. 53.

⁴⁸ Andrews Abigail, „How Activists “Take Zapatismo Home”: South-to-North Dynamics in Transnational Social Movements“, *Latin American Perspectives* 38 (1), 2011, p. 149.

raktažodžiu, suteikiančiu kitiems judėjimas teisėtumo ir padedančiu orientuotis bei atpažinti „savus“, tačiau iš esmės gyvenančiu sava-rankišką gyvenimą. Zapatizmas tapo labiau pasaulėžiūrine pozicija, gyvenimo būdu ar net produktu ir mada negu aktyviu santykiu. Kartu negalima manyti, kad šie pokyčiai atsirado ir be pačių zapatistų indėlio: kad siunčiama žinia įgytų aktualumo ir už jų veiklos ribų, teko atsisakyti dalies specifiškumo bei konkretumo, solidarizuotis iš esmės su visais, ir taip nutrinti didelę prasmės dalį paliekant daugiausia abstrakčius įvaizdžius. Tai galima laikyti savotiška populiarumo kaina, taip pat prisidedančia prie zapatizmo, kaip konkretaus lokalinio judėjimo, išblėsimu.

3. Judėjimo veikla

Šiuo metu svarbiausia zapatistų veikla yra autonomiškų bendruomenių, veikiančių visiškai lygia greta su Meksikos valdžios struktūromis, kūrimas ir plėtojimas. Šios bendruomenės, pagrįstos tiesioginės demokratijos bei radikalioms savivaldos principais, veikia tiek kaip naujų gyvenimo formų laboratorijos, tiek kaip priemonė praktiškai pademonstruoti zapatistų idėjų pritaikomumą. Vis dėlto negalima nepažymėti, jog pastarąją funkciją šios bendruomenės atlieka nelabai sėkmingai, o vidiniai nesutarimai silpnina patį zapatizmo judėjimą. Kartu ne mažiau svarbi veiklos sritis yra zapatistų žinios platinimas spaudoje, knygomis, internete ir kitomis priemonėmis bei virtualių bendruomenių, palaikymo tinklų kūrimas, būtinas politiniams ir ekonominiais tikslams įgyvendinti. Tačiau ir šiame veiklos fronte tai, kas anksčiau atrodė kaip optimistinis raidos scenarijus, šiandien kelia vis daugiau klausimų.

3.1. Materiali veikla

Kaip minėta, už Meksikos ribų zapatistai geriausiai žinomi kaip antiglobalistinė organizacija, kovojanti už tradicinių gyvensenų bei

vietinėmis kultūromis pagrįstų pasaulėvokų išsaugojimą. Vis dėlto svarbiausia yra bendruomeninė veikla, kuri užtikrina tiek išgyvenimą, apsirūpinimą būtiniaisiais ištekliais, tiek iliustruoja svarbiausius siekius, vadinasi, atlieka tam tikrą propagandinę funkciją. Tad esminė zapatistų veiklos dalis šiuo metu yra koncentruota į alternatyvių savivaldžių bendruomenių, vadinamųjų *Juntas de buen gobierno* (gero valdymo bendruomenių), sudarančių visiškai lygiagretų su oficialiomis institucijomis pasaulį, kūrimą centrinės valdžios nekontroliuojamose kalnuotose džiunglėse. Zapatistų žodyne „gera valdžia“ skiriasi nuo „blogos“ paklusimu priesakui „kad [valdantieji] vadovautų paklusdami“⁴⁹ (isp. *a que manden obedeciendo*). Kartu šios bendruomenės yra nepriklausomos ne tik nuo Meksikos valdžios, bet ir nuo zapatistų karinės struktūros. Tad norintieji dalyvauti bendruomenių veikloje turi pasitraukti iš EZLN ir visiškai atsidėti civiliam gyvenimui⁵⁰.

Autonomiškos zapatistų bendruomenės remiasi tiesioginės demokratijos principu ir nepaiso jokios iš viršaus primetamos valdžios, tad esama daug šios sistemos variacijų – kiekviena gyvenvietė turi teisę savo veiklą reglamentuoti pati. Vadovai renkami tik kaip administratoriai ir gali būti bet kada atšaukiami, o visus klausimus sprendžia pati bendruomenė⁵¹. Pradžioje bendruomenės kurtos tikintis, kad naujoji sistema bus įteisinta centrinei valdžiai patvirtinus San Andrés susitarimus, tačiau tam neįvykus bendruomenių atskirumas nuo centrinės valdžios tapo ypač akivaizdus – gyvenama pagal savas vietinės ir regioninės savivaldos taisykles, leidžiami savi nutarimai, neturintys nieko bendra su šalies teisine sistema, o socialinės rūpy-

⁴⁹ Quinta Declaración de la Selva Lacandona.

⁵⁰ Subcomandante Marcos, „A History of the Rebel Zapatista Autonomous Municipalities“, Vodovnik Ž. (ed.), *¡Ya Basta! Ten Years of the Zapatista Uprising: Writings of Subcomandante Insurgente Marcos*, Oakland (CA) and Edinburgh: AK Press, 2004 b, p. 613.

⁵¹ „Zapatistas: What We Intend to Do Now (Parts 1 & 2 of the 6th Declaration of the Selva Lacandona)“, *International Viewpoint*, <<http://www.internationalviewpoint.org/spip.php?article832>>, 2010 11 15.

bos, medicinos ir švietimo priemonės vykdomos iš turizmo pajamų, taip pat – iš įvairių projektų teikiamų ir palaikančių nevyriausybinių organizacijų surinktų lėšų ir padedant savanoriams, tad irgi be jokio ryšio su Meksikos vyriausybe; tiesa, ši sistema turi ir savo trūkumų, pavyzdžiui, per didelę priklausomybę nuo savanorių iš kitų regionų, kurių svarbus vaidmuo, ypač mokyklose, lemia komplikacijas įgyvendinant socialinę sistemą, kuri, kaip skelbiama, būtų grįsta vietos įpročiais ir papročiais (isp. *usos y costumbres*)⁵².

Negana to – visiškas bet kokių santykių su centrine valdžia atsisakymas netrukus ėmė griauti judėjimą iš vidaus. Zapatistai griežtai uždraudė savo bendruomenėms priimti, kaip jie vadino, „valdžios išmalda“, t. y. vyriausybės sukurtų vystymo programų lėšas ir pirkti iš subsidijuojamų parduotuvių. Turint omenyje zapatistų bendruomenėse vyraujančią skurdą ir vien iš bendradarbiaujančių nevyriausybinių organizacijų gaunamą paramą, nemažai daliai buvusių sekėjų toks savęs izoliavimas laikui bėgant pasidarė vis mažiau priimtinas, tad pamažu ne tik pavieniai individai, bet ir ištisos gyvenvietės ėmė nusigrežti nuo judėjimo ir bendradarbiauti su centrine valdžia⁵³. Šiuo atveju vėl galima pažymėti, kad tai, kas buvo sėkminga trumpuoju laikotarpiu, dar neišblėsus pirminiam įkarščiui ir susitelkimui, nepavykus greitai pasiekti akivaizdžių rezultatų bei sėkmės, ėmė nebeveikti. Ir nors, viena vertus, galima sakyti, jog tai padėjo atskirti ištikimus sekėjus nuo oportunistų, kartu toks vidinis skilimas yra ir zapatistų įtakos bei prestižo silpnėjimo pačioje artimiausioje aplinkoje išraiška.

Ekonominės praktikos, generuojančios bendruomenių pajamas, taip pat derinamos su bendru tikslu. Pagrindinė jų yra ekologinė žemdirbystė, tiesa, propaguojama labiau kaip apsirūpinimo garantas bei

⁵² Collier, Quaratiello, p. 195–196.

⁵³ Barmeyer N., „Taking on the State: Resistance, Education, and other Challenges Facing the Zapatista Autonomy Project“, *Identities: Global Studies in Culture and Power* 15, 2008, p. 512–514.

savotiškas gyvenimo būdas⁵⁴, nors esama ir eksportui dirbančių auginojų kooperatyvų, parduodančių medų, ekologišką kavą, auginamą pasitelkus senuosius vietinių gyventojų metodus, ir kitus produktus, per bendradarbiaujančias organizacijas (vengiant stambių prekybos korporacijų) pasiekiančius netgi Vakarų Europos rinkas⁵⁵. Dar viena svarbi veikla – nuo 1995-ųjų prasidėjęs vadinamasis „revoliucinis turizmas“. Žmonės iš viso pasaulio kviečiami atvykti ir savo akimis pamatyti, kaip iš tikrųjų atrodo zapatistų alternatyva, kartu didinant žinomumą ir užtikrinant tiesioginį ryšį⁵⁶ ir, kas ne mažiau svarbu, siekiant uždirbti lėšų bendruomenėms išgyventi. Taip zapatistų bendruomenės tapo tiek viso pasaulio antiglobalistų Meka, tiek paprastų turistų, ieškančių egzotiškų ir dar nematytų vietų, traukos centru. Nors skurdas ir tebėra viena pagrindinių zapatistų bendruomenių problemų.

Galima pažymėti, jog net ir savo veiklos regione Chiapaso valsčiuje zapatistai nesugebėjo sukurti veiksmingos alternatyvos, galinčios patraukti bent jau greta įsikūrusias gyvenvietes⁵⁷. Tad klaida būtų įsivaizduoti zapatistų bendruomenes kaip vientisą teritorinį darinį – be kelių homogeniškų teritorijų, didesnėje likusioje valstijos dalyje tenka konkuruoti su bažnytinėmis bendruomenėmis, senųjų gyventojų gynimu užsiimančiomis partinėmis struktūromis, savarankiškomis pačių senųjų gyventojų organizacijomis bei įvairiomis kitomis grupėmis, tad dideliuose plotuose zapatistų bendruomenės veikia kaip maži anklavai, o kai kada teapima atskiro miestelio dalis, kompaktiškai gyvenančias šeimynines bendruomenes ar netgi atskirus namus⁵⁸. Kitaip tariant, panašu, kad retorikoje zapatistai buvo veiksmingesni nei praktikoje. Toks akivaizdus pavyzdžio ir praktiškai apčiuopiamos sėkmės istorijos nebuvimas reikšmingai mažina

⁵⁴ *Ibid.*, p. 197.

⁵⁵ *Ibid.*, p. 200.

⁵⁶ Bob, p. 133.

⁵⁷ Reade P., „Circumnavigating La Realidad“, *Memory Studies* 4, 2011, p. 110.

⁵⁸ Collier, Quaratiello, p. 200.

mobilizacinį potencialą. Jei zapatistų bendruomenės laikytume ne tik siekiu praktiškai įgyvendinti utopiją, bet ir savotiškais demonstraciniais bei propagandiniais dariniais, reikėtų pripažinti, kad jos toli atsilieka nuo zapatistų gerbėjų romantizuojamo idealo.

3.2. *Virtualios veiklos reikšmė*

Zapatistai įdomūs tuo, kad gali būti vadinami „*pirmuoju informaciniu partizaniniu judėjimu*“⁵⁹. Jie garsėja taktinėmis informacijos sklaidos akcijomis, gebėdami greitai mobilizuoti paramą vienam ar kitam savo sumanymui arba paskleisti atsišaukimus bei pranešimus apie svarbius įvykius. Pradėję veikti erdvėje, kurioje iš esmės dar nebuvo konkurencijos ir akivaizdaus informacijos pertekliaus, zapatistai ne tik išsikovojo žinomumą, bet ir sugebėjo sukurti tarptautinius palaikymo tinklus bei mobilizuoti rėmėjus protesto akcijoms, priverčiusiems Meksikos vyriausybę atsisakyti planų susidoroti su judėjimu karinėmis priemonėmis. Vis dėlto vėlesnė komunikacijos raida kiek sumažino tikėjimą optimistiniu scenarijumi.

Šiandieniniame pasaulyje konfliktai vis dažniau tampa ne kariniais, o „žinojimo“ konfliktais, tad pranašumas informacinių technologijų srityje, atsirandantis dėl neformalios informacijos sklaidos (kas ypač svarbu judėjimams, neturintiems priėjimo prie „oficialių“ informacijos kanalų), t. y. tinklinis pranašumas, tampa vienu iš svarbiausių strateginių tikslų⁶⁰. Čia galima perskyra tarp kibernetinio karo (angl. *cyberwar*), kaip karinių veiksmų priemonės, sakytume – kaip konvencinių karinių veiksmų persikėlimo į naują dimensiją (greta žemės, vandens, oro ir kosmoso), ir tinklo karo (angl. *netwar*), paprastai siejamo su partizanine ir nekarine kova, kaip kovos dėl „žinojimo“, dėl pasaulio matymo formų hegemonijos. Pastarasis neturi aiškios struktūros, nėra hierarchinis; jis labiau kultūrinis nei karinis

⁵⁹ Castells, p. 93.

⁶⁰ Ronfeldt et al., p. 7.

siaurąją prasme (nors, žinoma, dažnai stipriai politiškai susisaistęs)⁶¹. Kalbant apie tinklo karą, taip pat turima omenyje galimybė bedradarbiaujantiems judėjimams realiu laiku ir iš daugelio vietų koordinuoti veiksmus, rengtis masinėms mobilizacijoms, tarkime, protesto akcijoms⁶², įskaitant ir nuošaliuose vietovėse veikiančias ir išteklių stokojančias, taigi kitomis priemonėmis vargiai galinčias į tarptautinius procesus įsitraukti organizacijas⁶³. Abi šios funkcijos artimai susijusios, nes sudaro judėjimų ir jų aljansų vidinės organizacijos, veiklos ir bendradarbiavimo pagrindą. Tinklo karas paprastai kariaujamas gana menkai susijusių grupių (ir jų koalicijų), dažniausiai turinčių gana skirtingų tikslų, bet konkrečiomis aplinkybėmis susietų bendro intereso ir bendro pasakojimo, tad tai, kas atrodo kaip vientisas judėjimas (pvz., zapatistų solidarumo tinklai), iš tiesų yra daugiasluoksniška sankaupa⁶⁴. Kitaip tariant, „jie yra tai, kas sakosi esą“⁶⁵, jų diskursas, pavyzdys ir pateikiama alternatyva yra tapusi simboliniu kūnu, sudarančiu bene vienintelį įmanomą pavidalą. Kartu tiek zapatistams, tiek (ypač) jų rėmėjams (dėl neaiškaus ir neapibrėžto tinklo) šie pasakojimai atstoja sienas, parodo, kas yra „šiapus“, o kas – „anapus“, kas sudaro simbolinį centrą, tad yra ne mažiau svarbūs nei pačių taikomų technologijų saugumas⁶⁶.

Kuo platesnis tiek vietinės bendruomenės, tiek tarptautinės auditorijos informavimas apie veiklą ir tikslus, įtaigus savo pasakojimo, pasaulio vizijos pateikimas (paprastai ne viena kalba), siekimas laimėti simpatijas (t. y. patraukti savo pusėn eilinį užklydusį interneto vartotoją) ir sukurti bendraminčių tinklą vis būdingesnis pačioms

⁶¹ *Ibid.*, p. 8–9.

⁶² Haythornthwaite C., Hager C., „The Social Worlds of the Web“, *Annual Review of Information Science and Technology* 39 (1), 2005, p. 324.

⁶³ Sassen S., „Local Actors in Global Politics“, *Current Sociology* 52 (4), 2004, p. 650.

⁶⁴ Juris J. S., „The New Digital Media and Activist Networking within Anti-Corporate Globalization Movements“, *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 2005, p. 198.

⁶⁵ Castells, p. 84.

⁶⁶ Shearing C., Johnston L., „Nodal Wars and Network Fallacies: A Genealogical Analysis of Global Insecurities“, *Theoretical Criminology* 14 (4), 2010, p. 501.

įvairiausioms struktūroms, nuo partizanų kovotojų, teroristinių ar religinių fundamentalistų organizacijų⁶⁷ iki antiglobalistinių, mažumų, gamtosaugos ir kitų judėjimų. Vis didėjančios piliečių žurnalizmo galimybės, įskaitant interneto prieigos ir vaizdo įrašymo priemonių išplitimą, leidžia judėjimams skleisti alternatyvią informaciją ne tik nariams, bet ir visai visuomenei realiu laiku, mesti iššūkį tradicinėms žiniasklaidos priemonėms⁶⁸. Kitaip tariant, informacinė internetinė veikla iš stacionarios, pateikiančios bendro pobūdžio informaciją ir tikslus, tampa interaktyvi ir nuolat kintanti, o tai, bent iš pirmo žvilgsnio, dar sustiprina rėmėjų pritraukimo galimybę. Zapatistų populiarumas jau per keletą pirmųjų aktyvios veiklos metų pasiekė savaiminės sklaidos lygmenį, kai nebereikia daug investuoti į informacijos sklaidos priemones – bet koks pranešimas, vos pasirodęs, šiandien pats savaime ima plisti per rėmėjų tinklaraščius, palaikančių organizacijų bei judėjimų interneto svetaines, socialinius tinklus, *Youtube* ir panašaus pobūdžio svetaines, tampa prieinamas ir „konvencinėms“ žiniasklaidos priemonėms. Taip susidaro kelių pakopų struktūra, apimanti pačias bendruomenes, vietines organizacijas, kurios pradeda skelbti informaciją, jų žinias išplatinančias stambias užsienio organizacijas ir rėmėjus, kurie „vartoja“ šią informaciją⁶⁹. Kartu yra sukuriamas „visakanalis tinklas“⁷⁰ (angl. *all-channel network*), kuriame visi mazgai yra susiję su visais, taigi vyksta kūrybiškas informacijos dauginimas ir produkavimas, daugėja „antrinės“ informacijos, t. y. jau kitų organizacijų kuriamos informacijos apie zapatistus, bendrą kovą, zapatistų metodų ir vizijos taikymą kitose vietose ir kitomis aplinkybėmis ir t. t., taip plečiant žinomumą ir aktualumą jau visiškai

⁶⁷ Weimann G., „The Psychology of Mass-Mediated Terrorism“, *American Behavioral Scientist* 52 (1), 2008, p. 76–77.

⁶⁸ Greer Ch., McLaughlin E., „We Predict a Riot? Public Order Policing, New Media Environments and the Rise of Citizen Journalist“, *British Journal of Criminology* 50, 2010, p. 1044.

⁶⁹ Olesen Thomas, „The Transnational Zapatista Solidarity Network: An Infrastructure Analysis“, *Global Networks* 4 (1), 2004, p. 100.

⁷⁰ Ronfeld et al., p. 12.

tiesiogiai su pirminiu šaltiniu nesusijusiuose tinklo mazguose. Be to, savarankiškumo, veiksmų laisvės išsaugojimas padaro tokius tinklus sunkiai įveikiamus tradicinėms biurokratinėms valdžios ir saugumo struktūroms, tad tokia struktūra neabejotinai yra strateginis pranašumas⁷¹.

Žinoma, didžiausias iššūkis visuomet yra virtualius procesus perkelti į „realų“ pasaulį, t. y. burti ne tik virtualias palaikymo ir bendro žinojimo bendruomenes, bet ir inicijuoti realius pokyčius „ant žemės“ – alternatyvias gyvenimo formas, pakitusią politinę elgseną ir pan. Šiuo aspektu veikla tinkle šiandien atrodo gerokai mažiau veiksminga nei buvo savo pradinio suklestėjimo laikotarpiu. Pirmiausia, internetas lengviausiai mobilizuoja tuos, kurie *jau* yra aktyvūs bei linkę dalyvauti viešose veiklose. Negana to – net ten, kur internetas gali būti sėkmingai panaudotas pirminei mobilizacijai atlikti, realius rezultatus tebelemia „kietosios“ galios santykis – tai puikiai buvo galima pamatyti, tarkime, per protestus 2007-aisiais Birmoje ar po rinkimų Irane⁷². Protestai arabų pasaulyje iš pirmo žvilgsnio galbūt galėtų vėl pagausinti optimistų gretas, o buvusio Egipto prezidento H. Mubarako sprendimas išjungti internetą vos protestams prasidėjus galėtų atrodyti kaip patvirtinantis argumentas. Vis dėlto reikėtų atkreipti dėmesį, kad neramumai vyksta šalyse, kuriose interneto skvarba labai skirtinga, ir dalyvaujant itin skirtingiems gyventojų sluoksniams, turintiems įvairiausių interesų; bet kuri *realių* pokyčių analizė būtų naivi neatsižvelgiant į elito įtaką ir kariuomenės vaidmenį (Egipto ir iš dalies Jemeno atvejais). Tad vargu ar perdėtai sureikšminti vieną elementą būtų korektiška.

Dar vienas interneto vaidmenį siekiant realių pokyčių ribojantis veiksnys yra jo kuriamų ryšių pobūdis. Čia mezgami ryšiai papras-

⁷¹ Cronin B., „Intelligence, Terrorism, and National Security“, *Annual Review of Information Science and Technology* 39 (1), 2005, p. 403.

⁷² Van Laer J., Van Aelst P., „Internet and Social Movement Action Repertoires: Opportunities and Limitations“, *Information, Communication & Society* 13 (8), 2010, p. 1161–1162.

tai būna gerokai silpnesni, tad, nors galima labai greitai pritraukti ypač didelį žmonių skaičių, parama taip pat greitai ir prarandama, nes nėra sukuriamas tikras psichologinis įsipareigojimas: tokias žmonių grupes labiau galima vadinti ne „nariais“, o „vartotojais“, kurie, pasinaudoję vienu produktu, greitai juda toliau. Ne mažiau svarbu ir tai, kad virtualus aktyvumas dažnai reiškiasi „realaus“ aktyvumo sąskaita: prisidėję prie internetinės veiklos (pvz., pasirašę peticiją), aktyvistai yra mažiau linkę dalyvauti dar ir fiziškai, o tai netgi leistų kalbėti apie judėjimų veiklą silpninantį interneto poveikį⁷³. Aptartos virtualios ir informacinės veiklos problemos parodo, kodėl zapatistų populiarumas ir neabejotinas jų siunčiamos žinios išplitimas toli gražu nebūtinai reiškia atitinkamą realių pokyčių tikimybę ar realią naudą pačiam judėjimui ir aktyvų veiksmų palaikymą. Tačiau esama ir trečios problemos, iš esmės mažinančios jau ir patį judėjimo populiarumą – tai naujumo praradimas ir informacijos perteklius. Veikti buvo daug lengviau, kol tai buvo netikėta tiek gerbėjams, tiek oponentams, kartu nebuvo ir labai didelės konkurencijos dėl vartotojų dėmesio. O šiandien sąnaudos tam pačiam matomumo lygmeniui palaikyti nepaliaujamai didėja⁷⁴. Kitaip tariant, galima kelti klausimą dėl paties interneto demokratiškumo, o tai sudaro ypač rimtų problemų tokiems nuo išorinės paramos stipriai priklausomiems judėjimams kaip zapatistai.

Optimistinis zapatistų indėlio scenarijus galėtų būti tiesiog neoliberalios globalizacijos proceso natūralumo, buvimo savaime suprantama mažinimas. Taip, galima mąstyti, atsirastų trūkis realybėje ir *status quo* universalumas bei nepakeičiamumas taptų abejotinas. Būtų sukuriama alternatyva, kuri gali atrodyti keista, neįprasta, tačiau jau pats jos egzistavimas, kitoniškumas kelia nerimą, nebeleidžia pasaulio matyti tokio, koks jis buvo, savo keistumu ir ribų peržengimu ji parodo mūsų pačių simbolinės struktūros dirbtinumą bei trapumą.

⁷³ *Ibid.*, p. 1163.

⁷⁴ *Ibid.*, p. 1163.

Būtent siekis alternatyvą parodyti praktiškai ir ją aktualinti (per bendruomenių kūrimą, turizmo ir susitikimų organizavimą, spaudą, netgi literatūros kūrinius ir filmus) yra svarbus zapatistų veiklos bruožas, reiškiantis vidurio kelią tarp, viena vertus, grynai intelektualine veikla užsiimančių grupių ir, kita vertus, ginkluotų judėjimų, siekiančių prievarta *įsteigti* „teisingas“ tvarkas. Vis dėlto pastarojo laikotarpio judėjimo raida kelia gana rimtų abejonių, ar toks vidurio kelias gali išlaikyti įtaką bei paveikumą ilguoju laikotarpiu, ypač atsidūrus pato situacijoje, kai naujas aktyvistus sužadinantis proveržis sunkiai tikėtinas.

Išvados

Nepaisant ilgą laiką vyravusio optimistinio požiūrio į zapatistų gyvavimo perspektyvas ir reikšmingų judėjimo įvykdytų inovacijų, šandien netrūksta argumentų abejoti zapatistų, kaip įtakingo judėjimo, perspektyvomis. Svarbiausios zapatistams iškilusios problemos yra sugrupuotinos į keletą lygmenų. Pasaulėžiūros lygmeniu institucionalizacijos ir bendros pažiūrų sistemos atmetimas, buvęs patrauklus ir leidęs pritraukti daug rėmėjų trumpuoju laikotarpiu, galiausiai pasirodė nelabai perspektyvi strategija. Nesugebėjimas išnaudoti didžiausio populiarumo ir mobilizacijos momento 2001-aisiais ir sukurti platų pokyčių reikalaujantį judėjimą, o kartu – ir pateikti nuoseklią reformų programą (kas būtų reiškę galutinio žinojimo pripažinimą) lėmė, kad galiausiai judėjimas prarado iniciatyvą ir išsikvėpė, o dėmesys jam ėmė blėsti. Tokia paradoksali situacija verčia kelti klausimą dėl radikalų heterogeniškumą akcentuojančių judėjimų ilgaamžiškumo apskritai.

Kvestionuotinas ir zapatistų, kaip pokyčių iniciatorių, statusas. Šūkis, jog zapatistų galima būti kad ir kur būtum, nors ir patrauklus iš anksto paruoštos strategijos ir atpažįstamo ženkle akcentavimu, atnešė menkai naudos praktikoje. „Kita kampanija“ parodė, kad zapatistai tebeturi mobilizacinio potencialo, tačiau ilgalaikių ryšių užmegzti

ir naujų veiklų inicijuoti nepavyko. Šiuo atveju zapatistų atsisakymas vadovauti ir orientacija labiau į procesą negu į aiškiai suformuluojamą tikslą vėl buvo tai, kas labiau apsunkino nei palengvino veiklą. Atitinkamai ir zapatistų vardas bei reputacija kitose šalyse visų pirma naudojami kaip įteisavimo ir saviidentifikacijos įrankis, ir buvo iš esmės atsieti nuo paties judėjimo veiklos.

Nesugebėjimas greitai pasiekti akivaizdžių rezultatų sudarė sąlygas ir paramai zapatistams mažėti pačiose bendruomenėse. Nors jų sėkmingas funkcionavimas galėtų padėti plėsti įsitikinimą siūlomos alternatyvos gyvybingumu ir patrauklumu, kartu jos yra ir pažeidžiausia judėjimo dalis. Bet kokių ryšių su centrine valdžia nutraukimas ir paramos programų atsisakymas šias bendruomenes suskaldė, o sustiprėjusi priklausomybė nuo bendradarbiaujančių organizacijų paramos apsunkino jų vystymąsi, tad galiausiai jos taip ir netapo veiksmingomis alternatyvomis, galinčiomis realiai pakeisti netgi aplinkinių regionų politinį bei ekonominį klimatą ar juo labiau savo pavyzdžiu patraukti bent artimiausių apylinkių gyventojus.

Galviausiai diskutuotinas ir zapatizmo, kaip optimistinio informacinių technologijų raidos scenarijaus, vaidmuo. Neabejotina, kad zapatistams pavyko pasiekti išpūdingų pradinių rezultatų, plačiai paskleisti savo žinią ir sutelkti platų rėmėjų tinklą. Vis dėlto tolesnė raida rodo, kad tokios bendruomenės dažnai būna trumpalaikės, o jų narius sieja silpnesnis tarpusavio išsipareigojimas. Tad tai, kas iš pradžių buvo įdomu ir nauja, galiausiai tapo rutina, ir net jei pritariančiųjų zapatizmo idėjoms nesumažėjo, išlaikyti *aktyvius* šalininkus ir pritraukti dėmesį ėmė darytis vis sunkiau. Kitaip tariant, virtualus pranašumas laikui bėgant išnyko taip ir netapęs „realiais“ pokyčiais; kita vertus, žiūrint iš dabarties perspektyvos, atrodo abejotina, ar jis apskritai galėjo tokiais pokyčiais tapti.

Apibendrinant galima teigti, kad bene didžiausia zapatistų nesėkmė buvo negebėjimas gana greitai pasiekti apčiuopiamų pokyčių. Tai lėmė nebegalėjimą pakankamai efektyviai sutelkti rėmėjus, vidinės paramos, drausmės silpnėjimą ir tai, kad savo komunikacijoje judėjimas tiesiog

atsibodo, tapo labiau triukšmo nei prasmingos žinios skleidėju. Šiuo metu gyvybingiausia atrodo tarptautinio zapatizmo – nuo konkretaus judėjimo atsietų idėjų, tapusių greičiau abstrakčiu pasaulio matymo būdu bei politinės orientacijos kriterijumi, alternatyva. Kitaip tariant, zapatistų atvejį aiškiai atskleidžia, kad radikalių pokyčių siekis ir (ne)ginkluota pozicinė kova yra sunkiai suderinami.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

Andrews Abigail, „How Activists “Take Zapatismo Home”: South-to-North Dynamics in Transnational Social Movements“, *Latin American Perspectives* 38 (1), 2011, p. 138–152.

Arce Alberto, Long Norman, eds., *Anthropology, Development and Modernities*, London and New York: Routledge, 2000.

Atkins Stephen E., *Encyclopedia of Modern Worldwide Extremists and Extremist Groups*, Westpoer (CT): Greenwood Publishing Group, 2004.

Ball Alan R., Peters B. Guy, *Modern Politics and Government*, Houndmills and New York: Palgrave Macmillan, 2005.

Bob Clifford, *The Marketing of Rebellion*, Cambridge and New York: Cambridge University Press, 2005.

Castells Manuel, *Tapatumo galia*, Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2004.

Che Guevara Ernesto, *Partizanų karas*, Kaunas: Kitos knygos, 2007.

Collier George Allen, Quaratiello Elizabeth Lowery, *Basta! Land and the Zapatista Rebellion in Chiapas*, Oakland (CA): Food First Books, 2005.

Cronin Blaise, „Intelligence, Terrorism, and National Security“, *Annual Review of Information Science and Technology* 39 (1), 2005, p. 395–432.

de León, Juana Ponce, ed., *Our Word is Our Weapon: Selected Writings of Subcomandante Insurgente Marcos*, New York: Seven Stories Press, 2002.

Greer Chris, McLaughlin Eugene, „We Predict a Riot? Public Order Policing, New Media Environments and the Rise of Citizen Journalist“, *British Journal of Criminology* 50, 2010, p. 1041–1059.

Haythornthwaite Caroline, Hager Christine, „The Social Worlds of the Web“, *Annual Review of Information Science and Technology* 39 (1), 2005, p. 311–346.

Held David, *Demokratijos modeliai*, Vilnius: Eugrimas, 2002.

Hernández-Díaz Jorge, „Los reclamos de autonomía municipal y demandas indígenas en México“, *Latin American Research Review*, Special Issue, 2010, p. 138–165.

Johnston Josée, „Pedagogical guerrillas, armed democrats, and revolutionary counterpublics: Examining paradox in the Zapatista uprising in Chiapas Mexico“, *Theory and Society* 29, 2000, p. 463–505.

Juris Jeffrey S., „The New Digital Media and Activist Networking within Anti-Corporate Globalization Movements“, *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 2005, p. 189–208.

Khasnabish Alex, „A Tear in the Fabric of the Present“, *Journal of the Study of Radicalism* 2 (2), 2009, p. 27–52.

Krastev Ivan, McPherson Alan, eds., *The Anti-American Century*, Budapest and New York: Central European University Press, 2007.

La Botz Dan, *Democracy in Mexico: Peasant Rebellion and Political Reform*, Cambridge (MA): South End Press, 1995.

Langman Lauren, „From Virtual Public Spheres to Global Justice: A Critical Theory of Internetworked Social Movements“, *Sociological Theory* 23 (1), 2005, p. 42–74.

Lindholm Charles, Zúquete José Pedro, *The Struggle for the World: Liberation movements for the 21st Century*, Stanford (CA): Stanford University Press, 2010.

Mertes Tom, Bello Walden F., eds., *A Movement of Movements: Is Another World Really Possible?*, London and New York: Verso, 2004.

Miller Nicola, *In The Shadow of the State*, London and New York: Verso, 1999.

Olesen Thomas, „The Transnational Zapatista Solidarity Network: An Infrastructure Analysis“, *Global Networks* 4 (1), 2004, p. 89–107.

Olvera Alberto J., „Political Parties, Democratic Institutions, and Civil Society in Mexico“, *Latin American Research Review*, Special Issue, 2010, p. 79–107.

Palti Elías José, „Beyond Revisionism: The Bicentennial of Independence the Early Republican Experience and Intellectual History in Latin America“, *Journal of the History of Ideas* 70 (4), 2009, p. 593–614.

Pickerrill Jenny, „Radical Politics on the Net“, *Parliamentary Affairs* 59 (2), 2006, p. 266–282.

Reade Paul, „Circumnavigating La Realidad“, *Memory Studies* 4, 2011, p. 107–116.

Ronfeldt David et al., *The Zapatista Social Netwar in Mexico*, Santa Monica (CA) and Washington, D.C.: RAND, 1998.

Sassen Saskia, „Local Actors in Global Politics“, *Current Sociology* 52 (4), 2004, p. 649–670.

Schmidt Johannes Dragsbaek, Hersh Jacques, eds., *Globalization and Social Change*, London and New York: Routledge, 2000.

Schutte Ofelia, *Identity and Social Liberation in Latin American Thought*, Albany: State University of New York Press, 1993.

Shearing Clifford, Johnston Less, „Nodal Wars and Network Fallacies: A Genealogical Analysis of Global Insecurities“, *Theoretical Criminology* 14 (4), 2010, p. 495–514.

Stacy Lee, *Mexico and the United States*, New York: Marshall Cavendish, 2003.

Stahler-Sholk Richard, „Resisting Neoliberal Homogenization: The Zapatista Autonomy Movement“, *Latin American Perspectives* 34, 2007, p. 48–63.

Straubhar Joseph, LaRose Robert, Davenport Lucinda, *Media Now*, Belmont (CA): Thomson Wadsworth, 2006.

Subcomandante Marcos, *Chiapas: del dolor a la esperanza*, Madrid: Los Libros de la Catarata, 1995.

Subcomandante Marcos, *Conversations with Durito*, New York: Autonomedia, 2005.

Subcomandante Marcos, *Los del color de la tierra*, Tafalla: Editorial Txalparta, 2001.

Thomas Darryl C., *The Theory and Practice of Third World Solidarity*, Westport: Greenwood Publishing, 2001.

Touraine Alain, *Beyond Neoliberalism*, Cambridge: Polity Press, 2001.

Tulchin Joseph S., Selee Andrew D., *Mexico's Politics and Society in Transition*, Boulder: Lynne Rienner Publishers, 2003.

Van Laer Jeroen, Van Aelst Peter, „Internet and Social Movement Action Repertoires: Opportunities and Limitations“, *Information, Communication & Society* 13 (8), 2010, p. 1146–1171.

Vodovnik Žiga, ed., *¡Ya Basta! Ten Years of the Zapatista Uprising: Writings of Subcomandante Insurgente Marcos*, Oakland (CA) and Edinburgh: AK Press, 2004.

Wall Melissa A., „Social Movements and Email: Expressions of Online Identity in the Globalization Protests“, *New Media & Society* 9 (2), 2007, p. 258–277.

Weimann Gabriel, „The Psychology of Mass-Mediated Terrorism“, *American Behavioral Scientist* 52 (1), 2008, p. 69–86.

„A Zapatista Response to ‘The EZLN Is NOT Anarchist’“, *The Green Anarchist*, <http://greenanarchy.info/etc/ezln_response.htm>, 2010 11 15.

Buhler Pierre, „The End of History Comes to Tunisia“, *Project Syndicate*, <<http://www.project-syndicate.org/commentary/buhler3/English>>, 2011 01 28.

„Cuarta Declaración de la Selva Lacandona“, Centro de documentación sobre zapatismo, <<http://www.cedoz.org/site/content.php?doc=563&cat=10>>, 2011 01 14.

„First Declaration from the Lacandon Jungle“, *The Struggle Site*, <<http://www.struggle.ws/mexico/ezln/ezlnwa.html>>, 2010 11 14.

„First Declaration of La Realidad for Humanity and against Neoliberalism“, <http://flag.blackened.net/revolt/mexico/ezln/ccri_1st_dec_real.html>, 2010 11 29.

Quinta Declaración de la Selva Lacandona, Centro de documentación sobre zapatismo, <<http://www.cedoz.org/site/content.php?doc=564&cat=10>>, 2011 01 14.

„Segunda Declaración de la Selva Lacandona“, *Palabra zapatista*, <http://palabra.ezln.org.mx/comunicados/1994/1994_06_10_d.htm>, 2011 01 08.

Subcomandante Marcos, „Durito y una de trenes y peatones“, *Revista Rebeldía*, <<http://revistarebeldia.org/revistas/numero03/01editorial%2003.pdf>>, 2011 01 26.

Subcomandante Marcos, „I shit on all the revolutionary vanguards of this planet“, <<http://flag.blackened.net/revolt/mexico/ezln/2003/marcos/etaJAN.html>>, 2010 11 15.

„Tercera Declaración de la Selva Lacandona“, *Centro de documentación sobre zapatismo*, <<http://www.cedoz.org/site/content.php?doc=562&cat=10>>, 2011 01 12.

„What is it that is different about the Zapatistas?“, <http://flag.blackened.net/revolt/mexico/comment/andrew_diff_feb01.html>, 2010 11 14.

Zamora Bárbara, „La nueva justicia y la palabra del EZLN“, *Énlace zapatista*, <<http://enlacezapatista.ezln.org.mx/2010/03/02/la-nueva-justicia-y-la-palabra-del-ezln/>>, 2011 01 26.

„Zapatistas: What We Intend to Do Now (Parts 1 & 2 of the 6th Declaration of the Selva Lacandona)“, *International Viewpoint*, <<http://www.internationalviewpoint.org/spip.php?article832>>, 2010 11 15.

„Zapatistas: What We Intend to Do Now (Parts 3 & 4 of the 6th Declaration of the Selva Lacandona)“, *International Viewpoint*, <<http://www.internationalviewpoint.org/spip.php?article838>>, 2010 11 15.

SUMMARY

PROBLEMS OF LONG-TERM CULTURAL RESISTANCE: THE CASE OF THE MEXICAN ZAPATISTAS

The Zapatista National Liberation Army first came to prominence on 1 January 1994 when they attacked several cities in the southern Mexican state of Chiapas in protest against the NAFTA agreement. Though having been quickly defeated by the Mexican Army, the movement was able to reorganize and reinvent itself, moving from armed struggle to socio-cultural resistance, and embracing the new opportunities, provided by the development of communications, thus outlining the path that was to be taken by other movements. However, the activity and popularity of the movement declined significantly, presumably due to its inability to sustain the momentum in the long-run. The article is aimed at analyzing long-term challenges faced by the Zapatistas as a paradigmatic case for other movements seeking radical political change by non-military means. These include the ideological, organizational and communicative plains.

First of all, the openness of the Zapatista worldviews has had a paradoxical effect. It proved to be highly useful in the short-term, when many groups and individuals were attracted by the Zapatistas' inclination to *search* for solutions rather than *give* final answers, by their pluralism and refutation of any hierarchy in power and knowledge. This, however, appeared as a self-defeating strategy when the Zapatistas had the possibility of constructing a nationwide reform movement and to propose a program for political change. This should be seen as a decisive moment, when the Zapatistas had to either betray their principle to 'lead by obeying' and to take initiative, or to risk losing the momentum, which was precisely what happened.

The Zapatistas also failed to achieve substantive improvements in economic and social conditions of their communities. Although many Zapatista sympathisers were

ready to accept hardship in the short run, later deep rifts and conflicts, especially over outside help, started to appear, with entire villages leaving the Zapatista front and siding with the government. The fact that the Zapatistas failed to create a viable practical alternative and to attract people even in their home region both diminished their credibility and led to an internal weakening of the movement.

Finally, even though the Zapatistas were (and often still are) heralded for their innovative use of the Internet, this argument should also be reconsidered. While the movement has undoubtedly been successful in rallying support and spreading its message, the current situation appears to be less promising. Whereas the Zapatistas entered the Internet with no significant competition, the current surge and proliferation of information online as well as the loss of 'freshness' raises the costs of being heard significantly; furthermore, the bonds formed online tend to be fleeting and inconsistent, it appeared to be much more difficult to form stable supporters' networks. All this raises significant doubts over the Zapatistas' ability to remain effective in the long-term, something other radical movements should also take into account.